

УДК 324: 321.74 «713»(11)

Поліщук І.О., *д-р політ. наук,*
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Лур'є В.К., *магістр міжнар. відносин,*
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПОСТКОМУНІСТИЧНИЙ ТРАНЗИТ УКРАЇНИ І РОСІЇ: ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

У компаративному контексті розглянуто особливості політико-режимної та електоральної еволюції пострадянських України та Росії. Виокремлюються специфічні траєкторії розвитку названих країн у постсоціалістичний період. Встановлюються оригінальні та спільні характеристики в демократичному транзиті двох пострадянських суспільств. Формулюються прогностичні зауваження щодо можливого політико-режимного розвитку України та Росії. Демократизація трактується як провідна тенденція світового та вітчизняного політичного процесу.

Ключові слова: *політична культура, пострадянське суспільство, посткомуністичний транзит.*

Актуальність заявленої теми полягає у тому, що зіставлення основних характеристик електоральної культури пострадянських України та Росії дозволяє краще простежити в них специфіку транзитивних процесів, адже саме електоральна культура є необхідним індикатором якісних політико-системних трансформацій у перехідних суспільствах. Природа політичного режиму врешті-решт детермінує всі інші політичні показники в тій чи іншій державі. Сьогодні у світі існують країни, політичні режими яких не можна віднести до класичної типологізації: авторитарний, тоталітарний і демократичний. Їхні гібридні політичні режими перебувають у певній «перехідній зоні» між демократією та авторитаризмом: після усунення антидемократичного режиму процес демократичної консолідації в них просунувся незначним чином або загальмувався. З точки зору демократії, їх функціонування є проблематичним, хоча й присутні певні народоправчі елементи.

Розглядаючи наукову бібліографію проблеми, слід наголосити, що особливій уваги заслуговують напрацювання в дослідженні електорального процесу В. Бебика, Г. Почепцова, М. Примуша, О. Чемшита, Н. Ротар та інших. Різноманітні фактори впливу на виборчий процес у постсоціалістичних суспільствах у своїх роботах аналізують М. Авксент'єв, Л. Амджадін, Ю. Привалов, Т. Андрущенко, О. Барановський, І. Вілента, О. Грязнова, О. Дергачов, Л. Кочубей, Н. Лікарчук, Ю. Мацієвський С. Новіков, В. Петренко, Р. Старовойтенко та інші.

Головна мета даної статті полягає в тому, щоб встановити особливості посткомуністичного транзиту України та Росії.

Американський політолог Ф. Закарія для позначення складних політичних режимів впроваджує поняття «неліберальна демократія». Її суть полягає в тому, що деякі механізми демократичного правління використовуються, включаючи формальне утвердження правлячої еліти на важливих посадах через виборчу процедуру. Але вибори здебільшого не мають змагального (вільного) характеру. Як правило, в неліберальних демократіях широко використовуються маніпулятивні та дискримінаційні практики з боку правлячої еліти, що виявляється в різних формах: від погроз та застосування фізичної сили стосовно опозиційних сил та їх

кандидатів, підпорядкованості переважної більшості засобів масової інформації правлячій еліті, до залучення урядової адміністрації до діяльності, спрямованої на досягнення перемоги цієї еліти на виборах. Прикладами неліберальних демократій сьогодні вважаються Індія, Єгипет, Росія [1, с. 25]. Тим не менш, деякі науковці вважають, що на даному етапі розвитку вживання терміну «неліберальні демократії» є певною мірою застарілими та потребують уточнення. Нині дедалі активніше вживається термін «гібридний політичний режим», що означає такий, який поєднує риси демократичного та авторитарного урядування [2, с. 7].

Думається, що Україна часів президентства Л. Кучми теж цілком може вважатися неліберальною демократією, але після Помаранчевої революції 2004 р. почали складатися деякі передумови для реальної демократизації нашого політичного режиму, серед яких найважливішою є свобода слова, що прийшла з ліквідацією монополії клану Л. Кучми на українські телеканали (в часи його правління всі телеканали в Україні контролювали його зять В. Пінчук та люди, близькі до глави адміністрації Президента – В. Медведчука).

Але інерційність інститутів старого режиму впливала на ситуацію в Україні за часів президентства Л. Кучми, вона ж зберігала свій вплив і в перший рік президентства В. Ющенка. Інституційного зламу протягом першого року діяльності нової влади не відбулося. Старі інститути та практики зберігали свій вплив, а нові у вигляді адміністративної, територіальної реформи і реформи політичної системи наштовхувалися на опір [2, с. 7]. Усе ж таки відбувалися нові збурення, що впливали на політичний режим нашої країни.

Щодо Росії, то варто підкреслити той факт, що режим неліберальної демократії тут отримав навіть свої політологічні назви: «режим керованої демократії» або «суверенної демократії». «Суверенна демократія» є відносно новим поняттям, яке належить до розряду ноу-хау, висунутим кремлівськими політичними теоретиками для обґрунтування «свого, окремого російського демократичного шляху». Так, один з кремлівських функціонерів В. Сурков розробив концепцію «суверенної демократії», яка базується на таких засадах: самодержавство вільного народу («влада в Росії обирається та формується і спрямовується виключно російською нацією»), протистояння глобальній диктатурі («плоди глобалізації породжують не тільки надію на всеохоплююче процвітання, але й спокусу глобального панування»), справедливість для кожного в Росії та для Росії у світі («креативна російська нація, яка спрямовує хід історії») [3]. Ця концепція фактично виступає в ролі ідеологічної ширми для прикриття авторитарного реверсу Росії, який відбувся в ході другої каденції президентства В. Путіна. «Суверенність» у російському випадку слугує для обґрунтування існування «своїх», псевдodemократичних елементів у політичному режимі, які є неприродними для будь-якого режиму ліберальної демократії в західних країнах.

Отже, за критерієм типології політичних режимів політичну культуру трьох досліджуваних нами країн можна класифікувати таким чином. В Україні та Росії натеper існує маргінальна (у сенсі «неусталена») політична культура. В Україні після Помаранчевої революції 2004 р. формується початкова демократична політична культура з превалюванням олігархічних тенденцій, авторитарні нашарування попередньої епохи повільно почали відступати, формуються деякі передумови для відновлення національної демократичної традиції. Але фактично на сьогодні в Україні існує *олігархічний режим електоральної демократії*, за якої народ на конкурентних виборах обирає еліту, але всі важелі управління (в тому числі й формування пропозицій на політичному ринку) знаходяться в руках небагатьох представників великого національного капіталу. Це може бути ще названо «кланократія» або плутократія. У Росії зараз політичну культуру можна кваліфікувати як неліберально-демократичну, в якій відбувається протиборство деяких демократичних та авторитарних елементів з превалюванням останніх, що також відповідає національній російській автократичній традиції. Для політичної ментальності росіян домінантою є така цінність,

як «справедливість», а не «свобода». Звідси виникають такі ідеологеми, як «суверенна демократія» або «демократична імперія», «окремий шлях Росії». Ліберальні цінності ніколи не були притаманні широкому загалу російського народу, який завжди мав своє власне, часто-густо ірраціональне уявлення про «велич Росії». Тому конструювання нових ідеологем, які б примирили національну російську традицію й ментальність з політичним фасадом західного взірця, необхідним для зовнішньої легітимації російської влади, виглядає цілком виправданими вправами кремлівських теоретиків.

Відповідно до типології політичної культури можна визначити й різновиди електоральної культури цих країн, адже виборчий процес у них протікає згідно зі згаданими особливостями здійснення поточного політичного курсу в межах названих політичних режимів.

Важливо визначити траєкторію політико-культурних трансформацій у досліджуваних нами країнах. У цьому зв'язку важливо підкреслити, що сам початок посткомуністичних перетворень в Україні та Росії має істотні розбіжності. Так, в Україні сталася революція згори – національна революція під тиском Народного Руху України у виконанні колишньої компартноменклатури на чолі з комуністичним ідеологом Л. Кравчуком, обраним першим Президентом незалежної України. Це багато в чому призвело до того, що в **Україні** з початку 1990-х до середини 2000-х рр. характер трансформацій відбувався у вигляді *еволюції* електоральної культури (за низхідною для лівих), яка полягає у поступовій переорієнтації настанов політичної культури виборців з лівих етатистсько-патерналістських цінностей комуністичної епохи на традиційні правоцентристські цінності європейської демократії (ліві з кожними новими виборами стабільно втрачають електорат). У **Росії** демонтаж тоталітарної системи стався первісно згори та був підкріплений перемогою на перших президентських виборах креатури реформаторського крила КПРС Б. Єльцина. Потужний демократичний імпульс був спалюваний невдалими економічними реформами, які призвели до зuboжіння переважної кількості населення, тому в середині та наприкінці 1990-х демократична еволюція електоральної культури Росії ускладнюється правоавторитарною небезпекою (високий відсоток голосів ЛДПР В. Жириновського) та лівоавторитарною небезпекою (реальна конкуренція на президентських виборах 1996 р. для Б. Єльцина з боку лідера КПРФ Г. Зюганова). Перемога у 2000 р. та особливо у 2004 і 2012 рр. В. Путіна (та «проміжна» у 2008 р. Д. Медведева), формування конституційної більшості на чолі з провладною «Єдиною Росією» за підсумками парламентських виборів (з 2003 р.) являють собою завуальований *авторитарний реверс* у розвитку політичного режиму та політичної культури Росії, який можна вважати поверненням до національної авторитарної традиції.

Можна класифікувати електоральну культуру України та Росії за таким критерієм, як насиченість політичного ринку та кількість партій, що представляють воутингову партійну систему (партії, за які голосують). За вказаними критеріями, в **Україні** виборці виявляють консерватизм і, незважаючи на велику пропозицію на національному політичному ринку (zareєстровано понад 160 політичних партій), стабільно «прохідними» були лише 7–8 (у 2006, 2007 рр. – 5) політичних сил, що вже мають історичні традиції (КПУ, СПУ, Партія регіонів, ВО «Батьківщина» – основа Блоку Юлії Тимошенко, Народний Рух України – складова частина Блоку «Наша Україна» та ін.). У **Росії** політична пропозиція є набагато меншою порівняно з Україною, адже zareєстровано 35 політичних партій, при цьому стабільну підтримку російського електорату мають 4–5 політичних сил, які репрезентують владу («Наш дом – Россия» 1995, 1999 рр., «Единство» («Медведь») 1999 р., «Единая Россия» 2003, 2007 рр.), праву, кишенькову опозицію (ЛДПР), ліву опозицію (КПРФ) та демократичну опозицію («Яблоко» до 2003 р.). Це свідчить про консерватизм та чітку структуризацію культури російського електорату, яка нівелює шанси на успіх нових непровладних політичних сил.

За таким критерієм, як раціональність політичного вибору, мусимо констатувати, що тут спостерігаємо спільні риси в електоральній культурі Росії та України. У наших країнах у виборців існує превалювання ірраціональних чинників серед мотивів голосування, які пов'язані з емоційним сприйняттям особистості лідера тієї чи іншої політичної сили. Програмні положення політичних партій мають другорядне значення для виборців, що є ознакою нерозвинутої електоральної культури та показником недостатньо розвинутого рівня політичної свідомості.

Як слушно зауважував С.Г. Рябов, унаслідок виборів відбувається зосередження волі багатьох людей, втілення її у волі представника або представницького органу – парламенту насамперед. Вибори є способом «фокусування» волі народу в постаті обранця. Віддаючи свій голос на виборах, громадянин республіки немовби укладає своєрідну угоду з певною політичною силою (партією чи окремим депутатом) про тимчасове передання своєї частки влади. Отже, акт голосування на виборах можна оцінити як процедуру такого передання, а ухилення від участі у виборах – як незгоду передавати владу, розпоряджатися нею у такий спосіб або й як відмову від своєї частки влади [4, с. 22].

Урешті-решт масове ігнорування виборів з боку електорату призводить до виникнення проблеми достатньої демократичної легітимності обраної влади та демократії як системи (мотив байкотування – незгода передавати владу або відмова від своєї частки влади показові самі по собі). Демократія як принцип правління – це влада, що отримала мандат більшості народу (50% + 1 голос). Якщо у виборах взяли участь менше ніж 50% виборців, то виникає питання про легітимність самої демократії як системи правління та легітимність обраних меншістю політиків. Це при тому, що кількість голосів потім ще розподіляється між різними політиками та політичними силами і визначається більшістю з тих, хто взяв участь у голосуванні. Виходячи з такого критерію, як рівень абсентеїзму, можна виділити певні типи електоральної культури:

- якщо у виборах беруть участь менше 50% електорату – пасивний, кризоводемократичний тип;
- якщо у виборах беруть участь понад 50% електорату – активний, достатньо демократичний тип;
- якщо у виборах беруть участь понад 70% електорату – високоактивний, демократичний тип.

У цій класифікації електоральна культура Росії потрапляє до активного, достатньо демократичного типу, електоральна культура України – до високоактивного, демократичного типу. Щоправда, ця класифікація є дещо формальною, бо *не враховує сам характер* проведення виборів, але разом з тим вона відображає важливий аспект електоральної культури тієї чи іншої нації (електоральна культура США, наприклад, підпадає під активний, достатньо демократичний тип, що цілком відповідає дійсності).

Окрім базових типів політичної культури, в межах функціонального підходу вирізняють також проміжні та перехідні типи. Проміжні типи політичної культури характерні для країн, політичні режими яких мають низку рис, що притаманні різним режимам. Перехідні типи політичної культури притаманні суспільствам, які перебувають у процесі трансформації – цілеспрямованого переходу від однієї якості до іншої. Перехідний характер мають посткомуністичні суспільства, коли зберігаються ще багато тоталітарних нашарувань, але набирають силу паростки нової демократичної культури, виникають також рецидиви авторитаризму. Політична культура перехідного суспільства має гетерогенну структуру, тобто характеризується протистоянням культур різних соціальних груп.

Політична культура досліджуваних нами країн багато в чому є культурою перехідного типу. Різниця полягає в тому, наскільки просунулася та чи інша країна по шляху

демократизації. У цьому контексті Україна з відставанням теж торує шлях до реальної демократизації, Росія ж фактично згорнула демократичні реформи. Більшість сучасних політологів зазвичай розглядають типологію політичної культури менш диференційовано та виокремлюють два основні типи політичної культури: демократичний і авторитарний (лише в крайньому вираженні – тоталітарний). Авторитарна культура має своїм праобразом культуру підкорення Г. Алмонда. Для неї є притаманним жорстке управління політичною системою та суспільством, централізація та уніфікація виховання й освіти, жорсткий контроль за політичною діяльністю громадян. Характерними ознаками такого типу політичної культури є не проведення конкурентних виборів, а демонстрація єдності влади й народу, не вираження групових інтересів, а показ «одностайності» народу, не підкреслення своєї індивідуальності, а розчинення в колективі. Політичні заходи в суспільстві, де превалує авторитарна культура, мають показний та демонстративний характер: довести всьому світові непохитність правителів, налякати свого, як правило, зовнішнього супротивника тощо. Часто для підтримання єдності всіх груп людей існує необхідність у пошуку зовнішнього ворога, якого обов'язково знаходять в «імперіалізмі», не в «тому тлумаченні» релігії, «не тієї» раси, «не в тій національності» тощо. Ознакою такої культури, як правило, виступає відмова від загальнолюдських цінностей і норм. Вищими цінностями оголошуються класові, релігійні або расові. Владою цілеспрямовано виховується у громадян ксенофобія, агресивність до всіх, хто має іншу точку зору, колективізм, стремління до рівності в усьому. Демонстративна лояльність народу до своїх правителів після їх розставання з владою змінюються презирством, ненавистю та осміянням. У такій культурі існує певна роздвоєність: є офіційний та неофіційний її зріз. Офіційний включає показні церемоніальні політичні вистави, а неофіційний – це політичні відносини на основі загальнолюдських цінностей (обмін думками в кулуарах, у вузькому колі друзів). Звідси виникає роздвоєність не тільки політичних цінностей і норм, але й політичної свідомості. Люди думають одне, говорять інше, а роблять третє.

Говорячи про типологізацію політичних режимів варто також зазначити думки Г. Шипунова [7] та Ю. Мацієвського. Г. Шипунов запропонував авторське бачення системи індикаторів гібридного типу політичних режимів, а також подав авторське визначення цього явища як такого способу функціонування політичної системи, що поєднує у собі певний набір демократичних інститутів і процедур з авторитарним стилем організації та функціонування цих інститутів, а також взаємодії між владою та громадянським суспільством. Автор говорить про те, що основною особливістю цих режимів є те, що демократичний процес в їхніх рамках перебуває під контролем правлячої еліти. Отже, ми бачимо, що таке визначення дуже активно можна застосувати до України, оскільки демократизація суспільства повністю залежить від тих, хто фактично утримує владу [5, с. 234].

Ю. Мацієвський говорить, що тип сучасного політичного режиму в Україні можна визначити як перехідний, поставторитарний, у якому поєднуються як авторитарні, так і демократичні методи здійснення влади (персоналістсько-популістський) [2, с. 7].

Виходячи з наведених характеристик авторитарної культури, слід підкреслити, що країни, які ми розглядаємо, значно віддалилися від означених характеристик, хоча елементи авторитарних проявів зберігаються й дотепер. Скажімо, «керована демократія» в Росії зумовлює багато в чому показний, бутафорний, непрозорий, неконкурентний характер такого важливого політичного заходу, яким є вибори. Прикладами ескалації напруги навколо «не тих націй» у Росії є: чеченська війна, антигрузинська та антиукраїнська кампанії після перемоги в цих країнах демократичних революцій. Російський імперіалізм проявляється в гаслі «енергетичної імперії» тощо. В Україні національна толерантність торпедується нелюдськими вчинками місцевих скінхедів (напади на чорношкірих студентів), земельними та іншими сутічками між кримськотатарським та слов'янським населенням, силовим протистоян-

ням та кримінально-державним терором у ході масових протестів 2014 р. Проте найбільше спостерігаємо авторитарних рудиментів у політичній культурі Росії.

Демократична політична культура (за Г. Алмондом — культура участі [8]) формує гнучку, саморегульовану політичну систему зі зворотнім зв'язком у вигляді науково досліджуваної громадської думки. Держава здійснює регулювання та надає допомогу у вихованні та освіті громадян, але не уніфікує жорстко ці процеси. Демократична культура формується природним шляхом за умов дотримання прав і свобод людини та реальної можливості їх захисту через судову систему. Політичні заходи носять природний, а не показовий характер. Допускається плюралізм думок та інтересів. Відбувається не показна, а дійсна політична боротьба в межах існуючого законодавства. Тут немає офіційного та неофіційного прошарків культури, але демократична культура є різноманітною та диференційованою. Вона охоплює різні групи, страти й класи суспільства. Характерними ознаками цієї культури є індивідуалізм, прагнення компромісів і консенсусу, відкритість, превалювання загальнолюдських моральних норм. На жаль, реальна оцінка стану політичної культури в Україні та Росії не дає змогу стверджувати, що демократична культура в наведеній нормативній версії цілком укорінилася у свідомості й поведінці громадян наших держав.

Прибічники функціонального підходу Т. Парсонс, Є. Вятр, Ф. Шміттер, Г. О'Доннелл, В. Кіммерлінг вважають, що демократична культура виявляється в розвинутій мережі зв'язків між владою та громадянським суспільством, у взаємодії між державними інститутами та органами місцевого самоврядування. Ключовою категорією в цій концепції є демократичний потенціал, який має такі характеристики, як наявність елементів демократичної політичної культури в ціннісних орієнтаціях і зразках поведінки громадян.

На наш погляд, описаний демократичний потенціал того чи іншого суспільства не може з'явитися невідомо звідки. Це складна соціальна система, яка зазвичай (у 90% випадків) виростає з національної політичної традиції. Можна погодитися з С. Гантінгтоном та Ш. Авінері у тому, що демократизація навздогін, нав'язана ззовні модернізація призводять до руйнування традиційних структур та до протилежних задуманим наслідків. Демократичні «відпливи», або реверси, першопричиною мають якраз невідповідність демократичної системи природним настановам політичної ментальності певного народу, який не знав демократичної традиції та апіорі сприймає демократичний режим як щось чуже та нав'язане. О. Волошин, роблячи звіт за підсумками «круглого столу» з питань державного будівництва в Україні, наводить думку Ф. Фукуями, що тиск ззовні на користь демократичного державного будівництва далеко не завжди приводить до бажаних результатів. Наприклад, британцям удалося створити дієздатні демократичні інститути в Індії, Гонконгу та Сінгапурі, але в Африці їх зусилля ні до чого не призвели. Що стосується Німеччини та Японії, там американцям ні для чого було займатися власне будівництвом держави як такої — достатньо було замінити основу його легітимності на демократичну. Однак у багатьох інших країнах — наприклад, на Кубі, Філіппінах, Гаїті, а також у Домініканській Республіці, Мексиці, Панамі, Нікарагуа та Південному В'єтнамі — Сполученим Штатам так і не вдалося побудувати ефективні демократичні державні інститути. Нагляд ззовні має поєднуватися з внутрішніми нормами поведінки [6, с. 67–68].

У нашому випадку можемо констатувати, що демократичний потенціал сучасних України та Росії є помітно неоднаковим. Коріння маємо шукати в політичній традиції цих країн. Україна має своєрідну демократичну традицію і в перспективі — демократичний потенціал національної політичної культури. Головне завдання полягає в тому, щоб відновити, реанімувати національну демократичну традицію України, «повернути» громадян у лоно їх природних національних політичних настанов, які були притаманні їх пращурам.

Таким чином, шанси на успіх демократичного проекту найбільш проблематично виглядають у Росії. Ускладнює демократичний транзит у цій країні авторитарна національна традиція, яку можна модернізувати та перетворити на демократичну лише за умови наявності сильної волі найвищого політичного керівництва країни та динамічного розвитку «агентів» демократії – вільних засобів масової інформації, громадських асоціацій, середнього класу, опозиційних політичних сил тощо. Усього цього в сучасній Росії немає в достатній для розгортання процесу демократизації мірі, тому і немає підстав для будь-якого оптимістичного прогнозу розвитку російської демократії. Парламентська 2007 р. та президентська 2008 р. виборчі кампанії остаточно закріпили статус-кво «суверенної» демократії (псевдодемократії), фактично авторитарний режим у Росії. Звичайно, Україна, яка стала на шлях справжньої демократизації, зацікавлена в іншому сценарії розвитку подій. На мій погляд, є дуже привабливою ідея американського політолога З. Бжезинського про те, що Україна може і повинна виступити «локомотивом» демократичного процесу в східнослов'янському світі, насамперед для Росії, адже взаємний вплив двох країн одна на одну залишатиметься в будь-якому разі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є проведення компаративістського політико-системного аналізу сучасних України та Росії.

Викладені в статті міркування можуть бути використані в практичному плані для подальшого дослідження суспільно-політичних процесів перехідних країн, у тому числі й України, з погляду визначення суті їхніх політичних режимів. Даний порівняльно-практичний аналіз допоможе подалі розкрити основні положення та принципи транзитологічного підходу стосовно аналізу суспільно-політичних трансформацій та їх компаративізму. Матеріали статті можуть бути використані під час розробки спецкурсів, а також у підготовці методичних матеріалів, статей і аналітичних доповідей.

Список використаних джерел

1. *Zakaria F.* The Rise of Illiberal Democracy // *Foreign Affairs*. – 1997. – Vol. 76, No. 6. – P. 22–43.
2. *Мацієвський Ю.* Між авторитаризмом та демократією: політичний режим в Україні після «Помаранчевої революції». – Острого: Національний університет «Острозька Академія», 2007. – 14 с.
3. *Сурков В.* Справедливість для кожного в Росії и для России в мире / В. Сурков [Електронний ресурс.] – Режим доступу : <http://www.izvestia.ru/politic/article3098626/>
4. *Рябов С.Г.* Політичні вибори / С.Г. Рябов. – К. : Тандем, 1998. – 96 с.
5. *Шестопал Е.Б.* Психологический профиль российской политики 1990-х: Теоретические и прикладные проблемы политической психологии / Е.Б. Шестопал. – М. : РОССПЭН, 2000. – 431 с.
6. *Волошин О.* Государство только начинается: Отчет по итогам «круглого стола» по вопросам гос. строительства в Украине // *Эксперт*. – 2006. – 23–29 окт. – С. 64–69.
7. *Шипунов Г.В.* Теоретико-методологічні засади аналізу сучасного авторитаризму (на прикладі Росії та Білорусі) : дис. ...канд. наук / Г.В. Шипунов. – 2008 [Електронний ресурс.] – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/340954.html>
8. *Сравнительная политология: мировой обзор : учеб. пособ. ; пер. с англ. / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон.* – М. : Прогресс, 2002. – 547 с.

References

1. *Zakaria F.* The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*, 1997, Vol. 76, No. 6, pp. 22–43.
2. *Matsievs'kyi Yu.* Mizh avtorytaryzmozom ta demokratieyu: politychnyi rezhym v Ukraini pislja «Pomaranchevoi revolyutsii» [Between authoritarianism and democracy: political regime in

- Ukraine after the «Orange Revolution»]. Ostroh, National University of Ostroh Academy, 2007, 14 p. [in Ukrainian]
3. *Surkov V.* Spravedlivost' dlya kazhdogo v Rossii i dlya Rossii v mire [Justice for everyone in Russia and for Russia in the world], available at: <http://www.izvestia.ru/politic/article3098626/> [in Russian]
 4. *Ryabov S. G.* Politychni vybory [Political elections]. Kyiv, Tandem, 1998, 96 p. [in Ukrainian]
 5. *Shestopal E. B.* Psikhologicheskii profil' rossiiskoi politiki 1990-kh: Teoreticheskie i prikladnye problemy politicheskoi psikhologii [Psychological profile of the 1990s Russian policy: theoretical and applied issues of political psychology]. Moscow, ROSSPEN, 2000, 431 p. [in Russian]
 6. *Voloshyn O.* Gosudarstvo tol'ko nachinaetsya: Otchet po itogam «kruglogo stola» po voprosam gosudarstvennogo stroitel'stva v Ukraine [The state is just beginning: report based on the results of «round table» on the state construction in Ukraine]. Ekspert, 2006, 23–29 October, pp. 64–69 [in Russian]
 7. *Shypunov G. V.* Teoretyko-metodologichni zasady analizu suchasnogo avtorytaryzmu (na prykladi Rosii ta Bilorusi) [Theoretical and methodological foundations of the modern authoritarianism analysis (based on example of Russia and Belarus)]: dys. ...kand. nauk, 2008, available at: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/340954.html> [in Ukrainian]
 8. *Almond G., Powell J., Strom K., Dalton R.* Sravnitel'naya politologiya: mirovoi obzor [Comparative politics: a world survey]. Moscow, Progress, 2002, 547 p. [in Russian]

Отримано 28.02.14

Полищук И.А., д-р полит. наук,
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого,
Лурье В.К., магистр междунар. отношений,
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

**ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКИЙ ТРАНЗИТ УКРАИНЫ И РОССИИ:
ПОЛИТИКО-КУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ**

*В компаративном контексте рассмотрены особенности политико-режимной и электро-
ральной эволюции постсоветских Украины и России. Выделяются специфические траек-
тории развития названных стран в постсоциалистический период. Устанавливаются
оригинальные и общие характеристики в демократическом транзите двух постсовет-
ских обществ. Формулируются прогностические замечания относительно возможного
политико-режимного развития Украины и России. Демократизация трактуется как ве-
дущая тенденция мирового и отечественного политического процесса.*

*Ключевые слова: политическая культура, постсоветское общество, посткоммунистиче-
ский транзит.*

Polishchuk I.O., Dr. Habil (Political science) Yaroslav the Wise National Law University,
Lurye V.K., Master in international relations, Yaroslav the Wise National Law University

**THE POST-COMMUNIST TRANSIT OF UKRAINE AND RUSSIA:
THE POLITICO-CULTURAL ASPECT**

*The peculiarities of political, regimal and electoral evolutions of the post-Soviet Ukraine and Russia
are considered in the comparative context. The specific development trajectories during the post-
socialistic period in the mentioned countries are singled out. Authors define original and general
characteristics in the democratic transition process of the two post-Soviet countries. Article suggests
forecasting remarks concerning possible political and regimal development of Ukraine and Poland.
The democratization is defined as a leading tendency for the world and Ukrainian political process.*

Keywords: political culture, post-Soviet society, post-communist transition process.